

PROP-KOG/2026-11

11 czerwca 2026 r.

OPINIA

w sprawie umocowania redakcji Księgi Rodowodowej Żubrów

Niniejsza opinia dotyczy instytucjonalnego umocowania redakcji Księgi Rodowodowej Żubrów, w związku ze sporem na ten temat między Białowieskim Parkiem Narodowym a Stowarzyszeniem Miłośników Żubrów. Jest wydawana na niemal równoczesne wnioski kilku członków Rady, Białowieskiego Parku Narodowego, a także w związku z pytaniami ze strony Ministerstwa Klimatu i Środowiska. W imieniu i z upoważnienia Państwowej Rady Ochrony Przyrody opracowała i przyjęła ją Komisja PROP ds. Ochrony Gatunków.

Na potrzeby tego stanowiska zebrano i przeanalizowano obszerny materiał w postaci pism, protokołów i publikacji związanych z jej przedmiotem – przede wszystkim z lat 2022–2026, w tym dokumenty i wyjaśnienia dostarczone przez obie strony sporu na prośbę Rady. Ekspert PROP uczestniczył również w spotkaniu zorganizowanym na ten temat przez MKiŚ, z udziałem m.in. władz Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Rada skierowała do Dyrekcji Białowieskiego Parku Narodowego oraz do Stowarzyszenia Miłośników Żubrów pisma z prośbą o odpowiedzi na pytania, dotyczące:

- zespołu redakcyjnego księgi przygotowanej aktualnie przez każdą z tych stron,
- istnienia i składu organu merytorycznego wspierającego redakcję,
- zapewnienia trwałego finansowania wydawania księgi,
- stanu zaawansowania prac nad rocznikiem 2025,
- problemów z pozyskiwaniem aktualnych danych do księgi,
- dostępu do archiwalnych danych źródłowych oraz zasad ich udostępniania,
- planowanych zmian w sposobie opracowywania i wydawania księgi,
- możliwości powrotu do współpracy przy prowadzeniu jednej księgi rodowodowej.

Oba podmioty udzieliły wyczerpujących odpowiedzi na te pytania, które także uwzględniono.

Poniżej przedstawiamy stanowisko w tej sprawie, rekomendacje Komisji oraz ich uzasadnienie.

STANOWISKO

Po przeanalizowaniu wszystkich dostępnych danych oraz i zapoznaniu się ze stanowiskami obu stron sporu, **Państwowa Rada Ochrony Przyrody, reprezentowana przez Komisję ds. Ochrony Gatunków nie dostrzega przekonujących przesłanek do przeniesienia Redakcji Księgi Rodowodowej Żubrów, prowadzonej z powodzeniem, poprawnie i regularnie od 34 lat przez Białowieski Park Narodowy, do Stowarzyszenia Miłośników Żubrów.** Nie ma do tego powodów historycznych, prawnych, organizacyjnych czy finansowych. Tym bardziej nie ma istotnych przyczyn, by dążyć do zakończenia prowadzonej od około 100 lat działalności Księgi Rodowodowej Żubrów i zastępowania jej roli przez nowe, konkurencyjne wydawnictwo.

Analizując sprawę wyłącznie pod kątem merytorycznym, Rada uważa zaistniałą sytuację za godną pożałowania, a jednocześnie mogącą mieć negatywne skutki dla ochrony żubra, w tym prowadzonej *ex situ*. Nie rozstrzygając, która strona w jakim stopniu ponosi odpowiedzialność

za zaistniały spór personalny czy ambicjonalny, PROP stoi na stanowisku, że **dla dalszego funkcjonowania Księgi i ochrony żubrów właściwe będzie pozostawienie jej prowadzenia w Białowieskim Parku Narodowym. Rozwiązanie to jest m.in. bezpieczniejsze dla zachowania trwałości tej inicjatywy, daje większe możliwości unowocześnienia systemu zbierania i udostępniania danych, a w krótkiej perspektywie jest neutralne pod względem przewidywanej jakości wydawnictwa.**

REKOMENDACJE

Ponieważ Rada nie spodziewa się, by któraś ze stron sporu w najbliższym czasie ustąpiła i zrezygnowała z wydawania „swojej” księgi rodowodowej żubrów, dla zminimalizowania negatywnych skutków tej dychotomicznej sytuacji, a jednocześnie dążenia do przyspieszenia jej końca, przedstawia następujące rekomendacje:

- I. Dla wszystkich interesariuszy**, w tym zarządców hodowli i dziko żyjących populacji żubra, organów ochrony przyrody, jednostek naukowych oraz krajowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych i innych

Uznając fakt, że Księga Rodowodowa Żubrów jest najstarszą, zasłużoną, a jednocześnie bardzo potrzebną inicjatywą tego typu, prowadzoną od ponad 30 lat przez Białowieski Park Narodowy, przy potwierdzonym wsparciu formalnym i finansowym ze strony polskich organów ochrony przyrody, apelujemy o kontynuowanie współpracy z Redakcją tej księgi, niezależnie od kierunku decyzji o współpracy z Redakcją Międzynarodowej Księgi Stadnej Żubrów.

- II. Dla zarządców hodowli i dziko żyjących populacji żubra**

Podmiotom, które jeszcze tego nie zrobiły, rekomendujemy pilny kontakt z redakcją Księgi Rodowodowej Żubrów i przesłanie danych za rok 2025.

W przypadku prawdopodobnego ukazania się dwóch rejestrów hodowlanych żubrów za rok 2025, apelujemy, by dla ograniczania nieporozumień i chaosu we wszystkich publikacjach czy dokumentach dotyczących osobników, którym nadano numerację w okresie istnienia dwóch ksiąg, zawsze jednoznacznie zaznaczać, którego z tych systemów dotyczy dany numer. Odnosi się to także sytuacji, gdy dany osobnik został zgłoszony tylko do jednego (dowolnego) z nich.

- III. Dla obu redakcji ksiąg rodowodowych żubra**

Apelujemy, by mimo różnic zdań między jednostkami prowadzącymi, pracownicy merytoryczni redakcji – po części członkowie tej samej organizacji oraz przyrodniczy, którym przyświeca ten sam cel, podejmowali próby uniknięcia chaosu spowodowanego przez podwójną numerację tych samych osobników, np. poprzez uzgodnienie wspólnej numeracji, a gdyby to okazało się niemożliwie, unikanie dublowania numerów – np. poprzez wprowadzenie odrębnego symbolu reprezentującego księgę.

- IV. Dla Dyrekcji Białowieskiego PN oraz Redakcji Księgi Rodowodowej Żubrów**

Mimo ograniczonych środków na prowadzenie Księgi, sugerujemy rozważenie znaczącego unowocześnienia systemu zbierania i analizy danych i udostępniania księgi. Doceniając tradycję wydawania księgi w formie papierowej, proponujemy skonsultowanie z użytkownikami, czy nie bardziej przez nich pożądaną formą byłby system aktualizowany na bieżąco, zaraz po wprowadzeniu i akceptacji wpisu, z możliwością przeglądania wszystkich historycznych rekordów wg wybranych kryteriów wyszukiwania. Można też rozważyć, czy właściwsze będzie dopracowanie istniejącej aplikacji, stworzenie nowej, czy też

np. skorzystanie z istniejącego systemu informatycznego ZIMS for Studbooks. Na koniec roku można by wówczas robić jedynie podsumowanie nadesłanych zgłoszeń. Pierwsza z powyższych rekomendacji dotyczy także wsparcia finansowego unowocześnienia wydawania księgi z funduszy celowych.

Wskazane jest zasięgnięcie i uwzględnienie opinii hodowców także w zakresie ewentualnego poszerzenia zakresu zbierania i udostępniania danych.

UZASADNIENIE

1. Przedmiot i przebieg sporu

W październiku 2023 roku Ministerstwo Klimatu i Środowiska otrzymało „Wniosek o przekazanie Redakcji Księgi Rodowodowej Żubrów z Białowieskiego Parku Narodowego do Stowarzyszenia Miłośników Żubrów”. Wnioskodawcą było to Stowarzyszenie. Choć nie zwerbalizowano tego we wniosku, wynikało z niego, że wraz z prowadzeniem Redakcji Księgi Stowarzyszenie chciało zachować dotychczasowy skład osobowy Redakcji Księgi, a więc zamierzało przejąć także zatrudnionych przy tym zadaniu pracowników Parku. Napisano w nim, że dotychczasowy zespół redakcyjny „prowadzi KRŻ w sposób kompetentny ciesząc się zaufaniem hodowców chętnie współpracujących z nimi. Redakcja w tym składzie może funkcjonować jeszcze wiele lat”¹.

Wniosek uzasadniono trzema argumentami: historycznymi, formalno-prawnymi oraz „wolą hodowców”:

- 1) Wskazano, że „Księga Rodowodowa Żubrów <...> została zapoczątkowana przez utworzone w 1923 roku w Berlinie Międzynarodowe Towarzystwo Ochrony Żubra (MTOŻ)” – a więc pozarządową organizację hodowców. Po II wojnie światowej Towarzystwo powierzyło prowadzenie księgi panu dr. Janowi Żabińskiemu – jako ówczesnemu wiceprzewodniczącemu Zarządu MTOŻ. W kolejnych latach jakoś prowadzenia księgi była zmienna. Wskazano na „wieloletnie opóźnienia wydania zeszytów i brak kontaktu z wieloma hodowlami”. W międzyczasie „MTOŻ przestało praktycznie działać w latach 50-tych XX wieku, a nie było w Polsce instytucji zrzeszającej hodowców”. „Redakcja KRŻ <...> przechodziła przez warszawski ogród zoologiczny, Instytut Ochrony Środowiska i ostatecznie w 1991 roku znalazła się w Białowieskim Parku Narodowym”, „ponieważ nie było właściwej organizacji, która przejęłaby [jej] prowadzenie”. W rezultacie od tego czasu „kolejne zeszyty są rocznikami wydawanymi na bieżąco”. Wnioskodawca wskazał, że „założone w 2005 roku Stowarzyszenie Miłośników Żubrów <...> jest organizacją zrzeszającą hodowców i właścicieli żubrów w Europie, <...> mającą ochronę żubra w zakresie działalności statutowej. Z tego względu po 100 latach od utworzenia Księga Rodowodowa Żubrów powinna być prowadzona przez organizację hodowców, nie musi być dłużej >>znacjonalizowana<<”.
- 2) Według wnioskodawcy „wszelkie księgi hodowlane są prowadzone przez związki hodowców, a nie instytucje państwowe, zgodnie z ustawą z dnia 10 grudnia 2020 r.

---

¹ Wszystkie użyte w niniejszej opinii cytaty starano się przedstawić wiernie, z zachowaniem oryginalnej pisowni (co nie dotyczy rodzaju czcionki), a przy stosowaniu niezbędnych skrótów (które zaznaczono) dokładano starań, by nie zmieniały one sensu tekstu.

o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz.U. z 2021 r. poz. 36). Istotne również jest odciążenie budżetu państwa o koszty prowadzenia KRŻ, a Białowieski Park Narodowy jest instytucją wiodącą w zakresie ochrony żubra, ale jego zadaniem jest dbanie o wolną i zamkniętą populację tego gatunku w obrębie Parku i obszaru Natura 2000 >>Puszcza Białowieska<<. Redakcja KRŻ nie stanowi integralnej części BPN”.

- 3) Wnioskodawca, załączając przykłady pism, informuje: „hodowcy zadają pytanie dlaczego Księga, która jest dokumentem zawierającym przesłane przez nich dane i służąca podejmowaniu decyzji o hodowli żubra znajduje się w instytucji państwowej a nie jest prowadzona przez organizację zrzeszającą i reprezentującą hodowców. Hodowcy żubrów chcą uczestniczyć w dyskusji na temat zakresu danych, sposobu ich prezentacji i możliwości wykorzystania w hodowli.” Przyznano, że „BPN jest stabilną instytucją” ale zaznaczono ogólnikowo, że „kolejni dyrektorzy interesowali się Księgą w różny sposób. Dwukrotnie Redakcja była destabilizowana przez zarządzane przez dyrektorów Parku zmiany kadrowe, po których konieczne było naprawianie błędów i pomyłek.” Wnioskodawca zasugerował uzależnienie dalszej współpracy hodowców z Redakcją KRŻ od dokonania zmiany podmiotu, w którym jest ona umocowana, konkludując: „Wolą hodowców jest ta zmiana, a bez współpracy i dobrej woli hodowców, bez danych dobrowolnie przez nich przysyłanych, Księga stałaby się dokumentem co najwyżej krajowym.”

Po zmianie władz Ministerstwa, w lutym 2024 r. na ręce nowego Głównego Konserwatora Przyrody wpłynął kolejny wniosek Stowarzyszenia Miłośników Żubrów w tej samej sprawie. Tym razem argumentację oparto głównie o to, że „W okresie gdy Redakcja Księgi Rodowodowej Żubrów ma swą siedzibę w Białowieskim Parku Narodowym, trzy razy doszło do konfliktów Redakcji z dyrektorami Parku”. Czas pierwszych dwóch incydentów, o których napomknięto także w poprzednim wniosku z 17.X.2023, określono na lata 2005 i 2011. Trzeci miał być „konflikt” z byłym dyrektorem Parku z pierwszej połowy października 2023 r. Jako przyczyny tych trudnych sytuacji wskazano zagadnienia dotyczące formy zatrudnienia, godzin i miejsca pracy członków redakcji, wysokości ich wynagrodzenia oraz struktury podległości w ramach Parku. Jako „właściwe” rozwiązanie wskazano wybranie jednej z dwóch możliwości:

- „Wykreślenie prowadzenia Księgi Rodowodowej Żubrów ze statutu Białowieskiego Parku Narodowego i przekazanie tego zadania wraz z całym archiwum do Stowarzyszenia Miłośników Żubrów.”
- „Przywrócenie status quo, czyli sytuacji sprzed 1 października 2023 roku” (w odniesieniu do form zatrudnienia pracowników Redakcji).

W piśmie tym jeszcze bardziej jednoznacznie niż w poprzednim posłużono się argumentem zaprzestania kooperacji ze strony hodowców. Wskazano: „Bez bliskiej współpracy z nimi i zaufaniu z ich strony Księgi nie będzie lub będzie publikacją mało wiarygodną, gdyż nie będzie zawierać aktualnych danych. W rezultacie istnieje realne niebezpieczeństwo, że hodowcy nie będą chcieli przysyłać danych do redakcji w Białowieskim Parku Narodowym, a tym samym Księgi po prostu nie będzie.”

Z dalszej korespondencji między SMŻ, MKiŚ oraz Dyrekcją BPN oraz innych dostępnych dla PROP dokumentów wynika, że SMŻ kontynuowało starania o przejęcie Redakcji i prowadzenia KRŻ, konflikt wokół tej sprawy narastał – także z nową Dyrektorem BPN. Do wcześniej wskazywanych problemów doszły i zaczęły być wysuwane na czołowe miejsce kwestie

personalne – jakie osoby, z jakimi kwalifikacjami i z czyich rekomendacji powinny być członkami Redakcji KRŻ oraz jej Rady Merytorycznej.

Można odnieść wrażenie, że Ministerstwo i Dyrekcja Parku w latach 2024 i 2025 próbowały sprawę przeczekać, nie podejmując działań lub rozciągając je w czasie. Jednocześnie Stowarzyszenie konsekwentnie realizowało zamiar przejęcia Księgi – między innymi przedstawiając swój punkt widzenia na spór w korespondencji z hodowcami oraz podczas organizowanych przez siebie spotkań nieformalnej, ale aktywnie działającej sieci hodowców Centrum Ochrony Żubra (European Bison Conservation Center) i organizując „głosowanie” w tej sprawie podczas spotkania tej sieci we wrześniu 2025 r., a także rejestrując 14 stycznia 2026 r. w sądzie nowe czasopismo (rocznik) o nazwie Międzynarodowa Księga Stadna Żubrów (dalej także MKSŻ).

Jeszcze przed rejestracją MKSŻ, w piśmie z dnia 18 grudnia 2025 r. prezes Zarządu SMŻ poinformowała Dyrektora Departamentu Ochrony Przyrody w Ministerstwie Klimatu i Środowiska, „że od 2026 roku Stowarzyszenie Miłośników Żubrów będzie zbierać dane na temat żubrów w hodowlach na świecie. Zebrane dane będziemy wydawać w rocznikach pod nazwą „Międzynarodowa Księga Stadna Żubrów” (ang. International European Bison Studbook). <...> Zdecydowana większość hodowców już poparła zmianę miejsca rejestracji danych rodowodowych i już zaczęto przysyłać informacje o zmianach i stanie żubrów w hodowlach.” Napisała także: „Może się zdarzyć, że hodowcy przyzwyczajeni do używania adresu ebpb@bpn.com.pl wyślą dane do praktycznie nieistniejącej Księgi Rodowodowej Żubrów. W związku z powyższym mam prośbę o spowodowanie, aby nie powstał bałagan wynikający z niepotrzebnej rejestracji żubrów. Proszę o spowodowanie, aby informacje od hodowców były przekazywane przez Białowieski Park Narodowy do redakcji MKSŻ.”

W pismach do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz Głównego Konserwatora Przyrody z 16 lutego 2026 r. dotychczasowa Sekretarz KRŻ w BPN, a obecnie Redaktor MKSŻ w SMŻ przedstawia dodatkowy argument za zmianą wydawcy księgi. Informuje, że (po jej odejściu) „obecna Redakcja Księgi Rodowodowej Żubrów w BPN nie gwarantuje [prowadzenia Księgi we właściwy sposób], gdyż nie ma doświadczenia i wystarczającej wiedzy”. Dalej Redaktor nowej MKSŻ pisze: „Nieprawdą jest twierdzenie, że >>Księga Rodowodowa Żubrów posiada profesjonalny zespół redakcyjny<<, bo na czym ten profesjonalizm osób zatrudnionych w Redakcji KRŻ polega? Żadna z tych osób nie ma doświadczenia i wiedzy potrzebnej do właściwego prowadzenia Księgi, bo od kogo miałyby się tego nauczyć? Taką wiedzę zdobywa się podczas wielu lat pracy pod okiem doświadczonej osoby.”

Z tych samych pism Redaktor MKSŻ można się także dowiedzieć o najbliższych planach: „Hodowcy żubrów oczekują od Redakcji nie tylko zestawień żubrów, ale także, a może przede wszystkim doradztwa hodowlanego opartego na genetyce żubra. Najlepszym specjalistą w genetyce tego gatunku jest prof. Wanda Olech, która jest także Prezesem SMŻ oraz Co-Chair Grupy Żubra i Bizona IUCN. W Action Plan, który Grupa ta przygotowuje znajdzie się zapis, że jedynie żubry wpisane do Międzynarodowej Księgi Stadnej Żubrów będą brane pod uwagę w ramach tego planu oraz we wszelkich projektach dotyczących żubrów. Także projekt EEP w ramach EAZA w swoich zaleceniach dla hodowców planuje wpisać wyłącznie Międzynarodową Księgę Stadną Żubrów jako właściwe jedyne profesjonalne źródło danych o żubrach na świecie.”

Dwa podstawowe organy, odpowiedzialne w Polsce za ochronę gatunkową oraz zarządzanie populacjami chronionych gatunków, wypowiedziały się w tej sprawie w pierwszej połowie kwietnia 2026 r. (Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska w piśmie z dnia 3 kwietnia 2026 r.,

Główny Konserwator Przyrody – Wiceminister Klimatu i Środowiska w piśmie z 12-04-2024). Oba wskazały Białowieski Park Narodowy jako instytucję właściwą do dalszego prowadzenia Księgi Rodowodowej Żubrów. Podkreślano, że takie umocowanie zapewnia „stabilność finansową, ciągłość historyczną oraz bezpieczeństwo i wiarygodność gromadzonych danych”, a także będzie gwarantem „bezstronności i obiektywizmu” i zapewni, że „Księga pozostanie niezależnym narzędziem naukowym o powszechnej dostępności”.

2. Ocena sytuacji

Państwowa Rada Ochrony Przyrody docenia dorobek i znaczenie Księgi Rodowodowej Żubrów – zapewne najstarszego wciąż funkcjonującego rejestru hodowli zagrożonego gatunku na potrzeby jego restytucji. Księga ta jest niemal rówieśnikiem PROP, a roczniki 1965–1996 ukazywały się pod patronatem Rady. PROP uznaje za niezwykle istotne zapewnienie dalszego stabilnego funkcjonowania KRŻ jako kontynuacji dotychczasowego przedsięwzięcia o utrwalonej renomie międzynarodowej, stanowiącego jednocześnie ważne narzędzie ochrony żubra oraz cenny element polskiego i europejskiego dziedzictwa ochrony przyrody.

PROP docenia także znaczący wkład obu stron sporu o prowadzenie redakcji Księgi w przywracanie i zachowanie żubra – symbolu polskiej ochrony przyrody. Oba te podmioty mają swoją specyfikę. Białowieski Park Narodowy pełnił od początku istnienia i wciąż odgrywa kluczową rolę w przywracaniu czystej linii żubra środowisku naturalnemu. Obszar Puszczy Białowieskiej i jej sąsiedztwa to dom dla ponad 1/3 krajowej populacji wolnościowej tego gatunku. Stowarzyszenie z kolei stanowi cenne zaplecze merytoryczne i organizacyjne – m.in. dla hodowców żubrów. BPN podchodzi do ochrony żubrów pod kątem ekologicznym, z naciskiem na wykorzystywanie procesów naturalnych w zarządzaniu populacjami dziko żyjącymi. SMŻ specjalizuje się m.in. w doradztwie, w tym w zakresie zagadnień zootechniczno-hodowlanych. Oba te podejścia, korzystające ze wsparcia różnych środowisk naukowych, uzupełniają się, stymulując merytoryczną wymianę argumentów i przyczyniając się w efekcie do ciągłego wzrostu liczebności światowej populacji żubra. Do tej pory nawet znaczące różnice w podejściu do ochrony żubra – np. dotyczące dopuszczalności jego komercyjnych odstrzałów i handlowego użytkowania części ich ciał – jeśli były przedmiotem sporu, to prowadzonego na argumenty i ukierunkowanego na wypracowanie kompromisowych, racjonalnych rozwiązań.

Z tym większym niepokojem i smutkiem Rada obserwuje obecny spór antagonizujący środowiska związane z ochroną żubra. **Obecnie poskutkowało on powstaniem dwóch niezależnych ksiąg rodowodowych tego gatunku, co może doprowadzić do dualizmu numeracji rodowodowej nowonarodzonych żubrów, niekompletności danych obu konkurencyjnych ksiąg, a potencjalnie także do przerwania ciągłości wydawania KRŻ.**

W niniejszej opinii nie wypowiadamy się rozstrzygająco co do argumentów z zakresu prawa pracy. Przyjmujemy, że obie strony mogą mieć swoje racje, które nie muszą wynikać z dostępnych nam dokumentów. Zagadnienia te nie mieszczą się w ustawowych kompetencjach PROP. Zaznaczamy jedynie, że tego typu problemy mogą czasami pojawiać się we wszelkich podmiotach – państwowych czy pozarządowych. Zagadnienia takie nie powinny mieć wpływu na decyzje merytoryczne. Do ich rozstrzygnięcia powołana jest Państwowa Inspekcja Pracy i sądy pracy. Obie strony sporu doskonale o tym wiedzą, gdyż w przeszłości korzystały z tych prawnych ścieżek.

2.1. Uwarunkowania historyczne i stan aktualny

Nie znajdujemy wystarczającego uzasadnienia do „przejęcia” prowadzenia Księgi Rodowodowej Żubrów przez Stowarzyszenie Miłośników Żubrów w wysuwanych argumentach natury historycznej. Zamieszczone na stronie internetowej organizacji

i pojawiające się w niektórych pismach twierdzenie, że SMŻ „jest kontynuatorem założonego w latach 20. ubiegłego wieku Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubrów” lub że „SMŻ jest spadkobiercą MTOŻ” ma jedynie charakter deklaracyjny. Nie ma żadnych podstaw prawnych i nie rodzi jakichkolwiek skutków o takim charakterze. Jest to odmienny podmiot prawny, zarejestrowany w 2005 r. W przeszłości przerwy w wydawaniu KRŻ oraz błędy czy braki w poszczególnych rocznikach pojawiały się zarówno (lub zwłaszcza) w okresie, gdy Księga była wydawana przez MTOŻ, jak i gdy rzeczywistym wydawcą była jednostka publiczna.

Jak podkreślało samo SMŻ, od czasu, gdy wydawanie KRŻ powierzono Białowieskiemu Parkowi Narodowemu, Księga ukazuje się regularnie i nie ma istotnych zastrzeżeń do jej poprawności. Na kompletność danych w kolejnych Rocznikach ma obecnie wpływ przede wszystkim ich jakość i terminowość przekazywania przez hodowców, a braki są regularnie uzupełniane w kolejnych numerach. BPN jest najdłużej funkcjonującym wydawcą KRŻ – robi to stabilnie od ponad 1/3 wieku i do tej pory opracował oraz opublikował dane z 38 lat (1987–2024).

Spory personalne i zmiany składu redakcji mogą się pojawiać i pojawiają się niemal nieuchronnie we wszelkich podmiotach, niezależnie od ich formy własności. W rozwiniętych krajach o utrwalonej demokracji podmioty publiczne są zwykle bardziej odporne na ich skutki od prywatnych dzięki wypracowanym procedurom i strukturze zarządzania. Potwierdza to przypadek KRŻ i wskazanych w pismach SMŻ trzech kryzysów, które nie przerwały ciągłości wydawniczej.

Przekazywana przez SMŻ w pismach do organów informacja, że obecnie Księga Rodowodowa Żubrów wydawana przez BPN jest „praktycznie nieistniejąca” także nie znajduje potwierdzenia w dostępnych danych. Istnieje i pracuje 3-osobowa Redakcja, zapewnione jest finansowanie i zaplecze techniczno-biurowe, zbierane są dane do rocznika 2025.

2.2. Uwarunkowania prawne

Twierdzenie, że „wszelkie księgi hodowlane są prowadzone przez związki hodowców”, a także próby wykazania, że zmiana podmiotu prowadzącego redakcję Księgi wynika z przesłanek prawnych, są błędne.

Praktyka prowadzenia ksiąg rodowodowych/stadnych gatunków zagrożonych i chronionych do celów ich ochrony dla większości gatunków i realizowana jest przez zrzeszenia ogrodów zoologicznych, np. EAZA, WAZA, AZA, za pomocą bazy ZIMS for Studbooks prowadzonej przez Species360 (dawniej: International Species Information System) w ramach programów EEP i SSP. Także w ramach tych programów niektóre księgi prowadzą lub współprowadzą podmioty publiczne – np. dla konia Przewalskiego *Equus ferus przewalskii* czy marmozety lwiej *Leontopithecus rosalia*. Dla żubra koordynatorem programu jest aktualnie pani Nadja Lane z Jersey Zoo. Z wykorzystaniem tej bazy lub innych systemów informatycznych księgi rodowodowe są prowadzone także dla licznych innych zagrożonych gatunków, w przypadku których ogrody zoologiczne nie są głównym miejscem ich hodowli. Robią to rozmaite inne podmioty. Część z nich to organizacje pozarządowe prowadzące hodowle lub programy ochronne, ale niektóre są prowadzone lub koordynowane przez podmioty publiczne różnego typu – np. dla nosorożca sumatrzańskiego *Dicerorhinus sumatrensis* czy ibisa czubatego *Nipponia nippon*.

Przywoływana w argumentacji SMŻ ustawa z dnia 10 grudnia 2020 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich nie znajduje tu zastosowania. Nie tylko dopuszcza ona prowadzenie ksiąg hodowlanych przez podmioty publiczne, ale przede wszystkim dotyczy jedynie wybranych gatunków zwierząt gospodarczych (w rozumieniu art. 2 pkt 1 Rozporządzenia

UE 2016/1012) oraz taksonów wymienionych w art. 2 pkt 1 lit b cytowanej ustawy. Akt ten nie odnosi się do rejestrów czy ksiąg hodowlanych obejmujących zwierzęta hodowane do celów restytucji, w tym żubrów.

Cele parków narodowych w Polsce określa art. 8 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody. Należy do nich m.in. zachowanie i przywracanie właściwego stanu zasobów i składników przyrody (w tym gatunków), a temu ma służyć KRŻ. Zgodnie z § 2 Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 18 lutego 2013 r. w sprawie nadania statutu Białowieskiemu Parkowi Narodowemu z siedzibą w Białowieży, Redakcja Księgi Rodowodowej Żubrów (podobnie jak Ośrodek Hodowli Żubrów) stanowi integralną część struktury tego parku. Wydawanie tej Księgi przez Białowieski PN stanowi więc aktualnie element porządku prawnego Polski.

Jednocześnie należy podkreślić, że także działania SMŻ dotyczące rejestracji i przystąpienia do wydawania MKSŻ są w całości legalne. Nie można nikomu zabronić tego typu działalności, niezależnie od tego, ile ksiąg rodowodowych żubrów będzie w efekcie powstawało. Nie oznacza to jednak, że tak utworzona prywatna inicjatywa jest uprawniona do negocjowania zasadności i prawomocności istnienia dotychczasowego rozwiązania, w celu zastąpienia istniejącego wydawnictwa własnym.

2.3. Przygotowanie merytoryczne

Księga Rodowodowa Żubrów ma zapewnioną przez Dyрекcję BPN redakcję o wystarczających kompetencjach, obejmujących zarówno wiedzę przyrodniczą (także dotyczącą żubrów i ich genetyki), jak i doświadczenie redakcyjne, w tym związane z prowadzeniem samej KRŻ.

Księga ta jest już wydawana od około 100 lat. Dla kontynuowania programu przywracania i utrzymania właściwego stanu ochrony tego gatunku zdecydowanie wskazane jest jej prowadzenie przez kolejne dziesięciolecia. Z przyczyn biologicznych trzeba zaakceptować konieczność zmian osobowych w redakcji takiej księgi. PROP docenia i szanuje zaangażowanie, wiedzę, doświadczenie i zasługi dotychczasowych członków Redakcji KRŻ, jak również Prezes SMŻ. Jednak niedawna śmierć wieloletniego redaktora stanowi smutne przypomnienie o ulotności możliwości pracy nad jednym zadaniem przez poszczególnych specjalistów. Fakt, że po przejściu na emeryturę dotychczasowa doświadczona Sekretarz (a w ostatnich latach de facto redaktor) Księgi jest gotowa do kontynuacji tej pracy w ramach SMŻ, nie jest wystarczającą przesłanką do zmiany wydawcy.

Informacje, że „żadna z tych osób [aktualnej redakcji KRŻ] nie ma doświadczenia i wiedzy potrzebnej do właściwego prowadzenia Księgi” jest sprzeczna z informacjami przekazywanymi zarówno przez BPN, jak samo SMŻ w innych pismach. Kluczowy pracownik nowej redakcji, który zastąpił na stanowisku dotychczasową jej Sekretarz, pracuje w Redakcji od ponad roku i przez co najmniej 8 miesięcy dotychczasowa Sekretarz miała możliwość wdobyć go w specyfikę pracy nad Księgą. Jest on także Członkiem SMŻ i od lat zajmuje się naukowo żubrami, co potwierdzają jego publikacje. Pozostałe dwie osoby zatrudnione w Redakcji legitymują się dużym doświadczeniem w dziedzinie ochrony przyrody, edukacji przyrodniczej oraz redagowaniu i wydawaniu czasopism. Ich kompetencje wzajemnie się uzupełniają.

Jak informuje samo SMŻ, Księga Rodowodowa Żubrów jest to uporządkowany przez Redakcję zbiór danych przesyłanych przez hodowców żubrów, obejmujący pochodzenie, płeć, imię, daty urodzenia, upadku i transferu zwierząt. Stanowi spis żubrów w hodowlach zamkniętych oraz liczebność w populacjach wolnościowych i półwolnych. Do jego prowadzenia nie są wymagane kompetencje, których osoba z wykształceniem biologicznym nie byłaby

w stanie opanować przez kilka miesięcy praktyki. W przeszłości redaktorami, sekretarzami czy współpracownikami Redakcji były osoby o różnym wykształceniu i początkowo zwykle z ograniczonym doświadczeniem w tego typu pracy. Przykładowo pierwszą, kluczową Księgę, wydaną w 1932, tworzyli Goerd von der Groeben – hodowca owiec merynosów z okolic obecnego Elbląga oraz Erna Mohr – wówczas nauczycielka liceum oraz zainteresowana ichtologią wolontariuszka-archiwistka z Muzeum Zoologicznego w Hamburgu (później uznana ekspertka także od ssaków).

Z informacji przesłanych przez SMŻ w odpowiedzi na pytania PROP wynika, że Redakcja MKSŻ składa się z byłej, emerytowanej Sekretarz Redakcji KRŻ oraz prezes SMŻ. Także w tym wypadku zespół ten ma niepodważalne, wystarczające kompetencje i doświadczenie do prowadzenia takiej księgi. Nie jest to jednak wystarczający powód do przejmowania Księgi.

2.4. Znaczenie współpracy

Prawdą jest, że o powodzeniu wydawania Księgi Rodowodowej Żubrów decyduje zaangażowanie hodowców. Stąd współpraca Wydawcy i Redakcji z tym środowiskiem, reprezentowanym w Polsce w dużej mierze przez SMŻ, są bardzo ważne. Trudno zarzucić, że BPN takiej współpracy nie prowadził. Przez wiele ostatnich lat całą Redakcję Księgi stanowili członkowie SMŻ. Członkami tego stowarzyszenia była także część Rady Merytorycznej KRŻ, której przewodniczącą (do chwili rezygnacji w listopadzie 2025 r.) była prezes Zarządu SMŻ. Również obecnie część kluczowych pracowników BPN, w tym Redakcji Księgi, należy do tego Stowarzyszenia. Można odnieść wrażenie, że pośrednio – poprzez zaangażowanie się SMŻ w sprawy pracownicze swoich członków zatrudnionych w BPN – było to zarzewiem obecnego sporu pomiędzy obiema jednostkami (ponownie zaznaczamy, że Rada nie próbuje rozsądzać, kto i w jakim stopniu miał w tych sprawach rację).

SMŻ podkreśla w niektórych pismach, że hodowcy oczekują „bieżącego doradztwa”, które „obejmuje analizę rodowodów, wskazania najlepszych rozwiązań dla stada, potwierdzanie pochodzenia, sugerowanie kierunku dalszej hodowli jak i inne elementy potrzebne w hodowli i ochronie żubra”. Podnoszony jest argument, że Stowarzyszenie (a konkretnie jego prezes) udziela takiego wsparcia merytorycznego, a nowa redakcja nie ma do tego kompetencji. Należy zauważyć, że doradztwo może, ale nie musi być powiązane z redakcją Księgi. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby było kontynuowane przez SMŻ niezależnie od tego, kto jest wydawcą Księgi.

Jak wynika z dostępnej dokumentacji, w związku ze wspomnianymi sporami SMŻ skutecznie przekonało część hodowców krajowych i zagranicznych do zaprzestania współpracy z KRŻ i podjęcia jej wyłącznie z redakcją MKSŻ. Niektórzy hodowcy zdecydowali o współpracy z oboma konkurującymi księgami, co może skutkować podwójną odmienną numeracją zgłaszanych przez nich osobników

Oba podmioty, zapytane przez PROP o możliwość powrotu do współpracy, deklaratywnie nie wykluczają takiej możliwości, ale stawiane warunki i wzajemne zarzuty wskazują, że doprowadzenie do niej – zwłaszcza po powstaniu konkurencyjnej Księgi, byłoby bardzo trudne, a w najbliższej przyszłości praktycznie niemożliwe.

2.5. *Perspektywy rozwoju*

Uzyskane informacje nie wskazują, by zmiana wydawcy KRŻ miała skutkować znaczną zmianą w formie wydawnictwa lub jej zapobiegać. Może co najwyżej przyhamować pożądane unowocześnienie formy dostępności danych dla hodowców.

Z odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące ewentualnych zmian w funkcjonowaniu Księgi wynika, że obie konkurencyjne redakcje zamierzają co do zasady kontynuować dotychczasową linię wydawniczą. SMŻ deklaruje, że do Księgi na wniosek hodowców zostaną dodane informacje „będące wynikiem analizy rodowodu”. Wskazano także, że we współpracy z EEP i EAZA stowarzyszenie będzie „wprowadzać zmiany czy uzupełnienia potrzebne w ochronie ex situ żubra”. BPN z kolei informuje, że przystępuje do:

- rozwoju systemów cyfrowych, w tym poprawy błędów w elektronicznej wersji KRŻ,
- poprawy jakości danych,
- usprawnienia wymiany informacji,
- zwiększenia dostępności danych,
- poszerzenia zakresu działania Redakcji KRŻ o promocję i edukację, dotyczące idei KRŻ oraz ochrony żubra europejskiego.

Jednocześnie BPN nie planuje odejścia od publikacji KRŻ w tradycyjnej, drukowanej formie.

Plany obu tych podmiotów wydają się być na razie w fazie ogólnego formułowania i nie zwiastują żadnego rewolucyjnego skoku. Tylko BPN wskazuje w nich jednoznacznie na rozwój narzędzi informatycznych.

2.6. *Aspekt finansowy*

Według dostępnych danych BPN ma zapewnioną trwałą możliwość finansowania wydawania Księgi na koniecznym poziomie, czego nie wykazało SMŻ.

SMŻ poinformowało PROP, że będzie finansowało wydawanie Księgi z własnych środków, a wysokość tego wsparcia będzie znana po wydaniu pierwszego rocznika. Nie określono żadnej konkretnej, ani szacunkowej kwoty. Nie wskazano także źródła finansowania wydawnictwa przez tę organizację w kolejnych latach. Stowarzyszenie nie ma obowiązku informować Rady o swojej kondycji i zamierzeniach finansowych. Z publicznie dostępnych informacji wynika, że SMŻ między innymi pozyskuje środki na swoje działania z publicznych funduszy celowych oraz darowizn prywatnych, jednak w repozytorium dokumentów finansowych Krajowego Rejestru Sądowego nie są publikowane sprawozdania finansowe tej organizacji. Najprawdopodobniej oznacza to, iż stowarzyszenie prowadzi tylko tzw. uproszczoną ewidencję przychodów i kosztów, a więc że w latach 2015-2024 r. jego łączne przychody nie przekroczyły progu 100 tys. zł rocznie. Brak więc podstaw do uznania, że organizacja ta gwarantuje trwałe finansowanie tego ważnego przedsięwzięcia.

BPN dysponuje na prowadzenie Księgi zarezerwowanym budżetem, aktualnie w wysokości ponad 150 tys. zł rocznie. Jest to obecnie kwota wystarczająca na bieżącą działalność Redakcji, zapewniająca stabilność wydawania Księgi. Jest to jednocześnie zbyt mało, aby wprowadzić jakieś poważniejsze zmiany – np. opracować nowy system informatyczny do obsługi Księgi. Na taki cel konieczne byłoby zapewne dodatkowe, jednorazowe wsparcie, np. grant z jednego z funduszy celowych.

3. *Skutki secesji*

Utworzenie przez SMŻ z udziałem poprzedniej Sekretarz KRŻ nowej, konkurencyjnej księgi, o tych samych celach i podobnej treści, stało się w praktyce faktem. Oceniamy jako mało

prawdopodobne, by dało się doprowadzić do odstąpienia od tych działań, przygotowywanych konsekwentnie od ponad 2 lat. Podobnie nie ma obecnie podstaw prawnych ani merytorycznych, a także woli, by BPN miał zrezygnować z dalszego prowadzenie KRŻ. Trzeba więc założyć, że w roku 2026 ukażą się dwie księgi dotyczące rodowodu żubrów (obejmujące rok 2025), obie niepełne, ale wzajemnie się uzupełniające (osobny, także niepełny rejestr – dla większości ogrodów zoologicznych, prowadzi EAZA w ramach EEP).

Efektom tego będzie:

- obniżenie statusu KRŻ, poprzez doprowadzenie do większych niż zwykle luk w danych, przy jednoczesnym nieosiągnięciu przez nową MKSŻ takiego statusu, jakim cieszyła się KRŻ;
- obniżenie prestiżu Polski w działaniach na rzecz wypracowywania światowych standardów w zarządzaniu populacjami żubra, poprzez nieuniknione, a niezręczne dla adresatów starania „przeciągania” na swoją stronę partnerów zagranicznych przez dwie redakcje konkurujące ze sobą w znacznej mierze z powodów personalno-ambicjonalnych;
- zainicjowanie chaosu informatycznego, poprzez pojawienie się w stosunku do części żubrów podwójnej numeracji, nadawanej przez oba ośrodki (jeśli nie liczyć numeracji w ramach EEP wprowadzanej do ZIMS, która ma odmienny charakter).

Trudno przewidzieć, ile lat będzie trwała taka sytuacja. Zapewne aż do momentu, gdy jedna z redakcji osiągnie na tyle znaczącą przewagę w jakości wydawnictwa i kompletności publikowanych danych, że wydawanie drugiej księgi będzie w sposób oczywisty nieracjonalne. Mogą się do tego także przyczynić zmiany osobowe w poszczególnych podmiotach wynikające z przyczyn generacyjnych czy decyzji politycznych.

Działania innych podmiotów mogą polegać przede wszystkim na minimalizowaniu negatywnych efektów tej sytuacji.

Stanowisko i rekomendacje Komisji wynikają z omówionych powyżej faktów.

Z upoważnienia przewodniczącej KOG PROP

dr Andrzej Kepel
przewodniczący PROP

Do wiadomości

- Ministerstwo Klimatu i Środowiska,
- Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska,
- Dyrekcja Białowieskiego Parku Narodowego,
- Stowarzyszenie Miłośników Żubrów,
- opinia publiczna